

Міністерство освіти і науки України  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка  
Факультет психології  
Кафедра загальної психології

**ДИПЛОМНА РОБОТА  
ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОВГОТРИВАЛОЇ  
ТА КОРОТКОЧАСНОЇ ПАМ'ЯТІ**

на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня  
«бакалавр» з напрямку «Психологія»

студентки ОР «бакалавр»  
факультету психології  
спеціальності 053 «Психологія»  
Березної Ірини Олександрівни

Науковий керівник:  
кандидат психологічних наук, доцент  
Юрчинська Ганна Кирилівна

Допущено до захисту в ДЕК  
кафедра загальної психології  
Протокол № \_\_\_\_\_ від \_\_\_\_\_  
завідувач кафедри загальної  
психології  
кандидат психологічних наук,  
доцент  
Юрчинська Ганна Кирилівна

---

## ЗМІСТ

ВСТУП .....	3
РОЗДІЛ 1. Характеристика понять та їх визначення .....	5
1.1. Пам'ять: загальне визначення та коло явищ.....	5
1.2. Короткочасна пам'ять.....	9
1.3. Довготривала пам'ять.....	12
1.4. Сучасні дослідження пам'яті.....	16
1.5. Гендер.....	22
1.6. Науковий базис гендеру.....	26
Висновки до першого розділу.....	29
РОЗДІЛ 2. Експериментальне дослідження .....	32
2.1. Методика «Дослідження короткочасної пам'яті» О.Р. Лурії.....	32
2.2. Обробка та аналіз результатів, отриманих в результаті тестування.....	32
2.3. Тест на запам'ятовування.....	38
2.4. Обробка та аналіз результатів, отриманих в результаті тестування.....	39
Висновки до другого розділу.....	41
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ .....	47
ДОДАТКИ.....	49

## ВСТУП

*«Чоловіки з Марсу,  
жінки з Венери».*

*Джон Грей*

Тема даної роботи – гендерні особливості довготривалої та короткочасної пам'яті. Ця робота присвячена розгляду закономірностей та гендерних особливостей довготривалої та короткочасної пам'яті, а також вивченню їх за допомогою експерименту, аналізу отриманих експериментальним шляхом даних.

Актуальність цієї теми обумовлюється тим, що пам'ять - це найважливіша пізнавальна функція, вона пов'язує минуле людини з його сьогоденням і майбутнім, і вона лежить в основі розвитку та навчання, а значить воно неможливе за відсутності пам'яті або її патології. Пам'ять можна визначити як процес зйомки, збереження та відтворення минулого досвіду.

Важливість ж довгострокової пам'яті для людини та її розвитку, навчання величезна - цей вид пам'яті забезпечує тривале утримання знань, умінь та навичок, характеризується величезним обсягом інформації, що зберігається. Короткочасна ж пам'ять не менш важлива - вона забезпечує оперативне утримання та перетворення даних, що надходять від органів чуття та з довгострокової пам'яті.

Мета дослідження: теоретично та емпірично визначити гендерні особливості довготривалої та короткочасної пам'яті.

Об'єкт дослідження – пам'ять як психічний пізнавальний процес.

Предмет дослідження - гендерні особливості довготривалої та короткочасної пам'яті.

Гіпотеза – довготривала і короткочасна пам'ять у жінок краща, ніж у чоловіків.

Для досягнення мети конкретизовані завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз історії вивчення мнемічних процесів та сучасного стану їх вивчення.
2. Обґрунтувати методи, адекватні меті та задачам дослідження.
3. Встановити статеві відмінності короткотривалої та довготривалої пам'яті.
4. Показати статеві відмінності у динаміці результатів відтворення словесного матеріалу. Виявити особливості відтворення тексту у осіб жіночої та чоловічої статі.
5. Розробити методичні рекомендації для покращення довільного запам'ятовування.

Методологічна база та джерела дослідження. У цій роботі застосовуються методи порівняльного, математичного та статистичного аналізу у процесі дослідження феномена пам'яті, її видів - короткочасної та довготривалої. Як джерела дослідження виступають у праці таких вчених як: Абубікірова Н.І., Бем С.Л., Іванов В.В., Серов М.В. та ін. Праці Клацкі Р., Спрінгер С., Дейч Г. Уоттерс Е. та перекладені українською мовою, твори вітчизняних та західних філософів, істориків, педагогів, матеріали дискусій та наукових статей. Гендер та стать розглядаються як синоніми.

Дослідження у цій роботі проводиться методом експерименту та математико-статистичного аналізу.

Експериментальна основа: методика О.Р. Лурії та тест на запам'ятовування.

Структури роботи. Робота складається з двох розділів, перша – теоретичний аналіз матеріалу щодо пам'яті, короткочасної та довготривалої, розгляду гендерних аспектів; та друга - практичний експеримент, що полягає у проведенні тестів для перевірки довготривалої та короткочасної пам'яті та розгляд, аналіз їх результатів з наступними висновками.

## РОЗДІЛ 1: ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТЬ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

### 1.1. Пам'ять: загальне визначення та коло явищ

Пам'ять є найважливішою пізнавальною функцією, що пов'язує минуле суб'єкта з його сьогоденням та майбутнім, і лежать в основі розвитку та навчання. Пам'ять можна визначити як процес зйомки, збереження та відтворення минулого досвіду.

У вітчизняній науці психологія пам'яті отримала своє подальше становлення в культурно-історичній теорії генезису вищих психічних функцій людини, яка була розроблена Л.С. Виготським і його послідовниками О.М.Леонтьєвим і О.Р.Лурією. Особистий істотний внесок в розумінні пам'яті привнесли також П.І.Зінченко і А.О.Смирнов, які детально досліджували зв'язаність мимовільного і довільного запам'ятовування від змісту фактичної діяльності і від інших умов, в яких завершається запам'ятовування або наступне відтворення інформації людиною.

Існує кілька підстав для систематизації видів людської пам'яті, зокрема: поділ пам'яті за часом збереження матеріалу; по переважній аналізаторній системі в процесах запам'ятовування, збереження і відтворення матеріалу. У другому випадку йдеться про рухові, зорові, слухові, нюхові, дотикову, чутливу і інших види пам'яті.

Особливо поширеною систематизацією процесів пам'яті виступає пропонуване ще П.П.Блонським розподіл мнемічних процесів пам'яті на 4 види залежно від специфіки матеріалу запам'ятовування і наступного відтворення (Блонський П.П. Пам'ять і мислення. - СПб., 2001).

Рухова (моторна) пам'ять впливає на різні рухові дії і їх системи, що дозволяє формувати фактичні та навички трудові. Всі без винятку люди володіють руховою пам'яттю. Втім, прояв рухової пам'яті у будь-якої людини відбувається по-різному. Ці індивідуальні відмінності залежать від 2-х

чинників: від природжених фізіологічних особливостей організму і від рівня правильного навчання, вправи, придбаних навичок в процесі життєвого досвіду.

Емоційна (афективна) пам'ять являє собою пам'ять на випробуванні емоції і відчуття. Правильні або негативні емоції не пропадають без сліду, а запам'ятовуються і надалі відтворюються при деяких умовах. Емоційна пам'ять дозволяє людині контролювати свою поведінку в залежності від перш випробуваних почуттів, сприяє до спонукання або до вчинення того чи іншого акта дії, вчинку, або ж до зречення від даної дії.

Образна пам'ять це збереження і надалі відтворення образів, раніше сприйнятих об'єктів і будь-яких явищ реальності. Образна пам'ять підрозділяється на зорову, слухову, нюхову і смакову.

Словесно-логічна (вербальна) пам'ять виявляється в запам'ятовуванні і наступному відтворенні певних думок. У відсутності мови, у відсутності тих або інших слів і виразів, де не існує думок, в наслідок чого, подібний вид пам'яті називають словесно-логічним. Запам'ятовування сенсу є запам'ятовування загальних і значних сторін і знаків певної інформації і відволікання від тонкощів і незначно істотних його знаків. Значить, запам'ятовування і подальше відтворення смислового матеріалу найтіснішим чином взаємозв'язане процесами мислення, з інтелектуальним становленням людини, з резервом його вмінь.

Миттєва, або іконічна пам'ять безпосереднім чином пов'язана з утриманням вірної і абсолютної картини миттєво сприймається органами почуттів, без будь-якої переробки прийнятої інформації. Дана пам'ять являє собою пряме відображення прийнятої інформації органами почуттів, тривалість якої становить від 0,1 до 0,5 секунд. Миттєва пам'ять - це пам'ять-образ.

Процеси пам'яті виявляються на всіх рівнях життя, тому пам'ять також називають "всеорганічною функцією" (Г. Геринг, Р. Земон) [18]; вона включає

як процеси збереження індивідуального досвіду, так і й механізми передачі спадкової інформації. Форми пам'яті різноманітні: зйомка може відбуватися у вигляді ненавмисного запам'ятовування, свідомого та навмисного зйомки, систематичного заучування. Відтворення може здійснюватися як пізнання або як вільне пригадування.

Відтворення може бути довільним та мимовільним. Пригадування є довільним відтворенням і є активним вольовим процесом, який характеризується наявністю мети - згадати. Мимовільне відтворення відбувається хіба що само собою, його основою є асоціації з суміжності у часі чи просторі, іноді також за подібністю і контрастом.

Збереження як окремий процес пам'яті не є лише пасивним зберіганням інформації, її консервуванням, але є динамічним процесом, що відбувається на основі певним чином організованого засвоєння, переробки матеріалу, його систематизації. Збереження може виражатися у забуванні - у деяких випадках наступні відтворення можуть бути повнішими і точними (явище ремінісценції). Виділяють статичне та динамічне збереження. Статичне збереження має місце у довгостроковій пам'яті, у своїй матеріал піддається реконструкції чи переробці, деякі деталі зникають, інші змінюються, узагальнюються тощо. Динамічне збереження притаманно короткочасної пам'яті, коли матеріал змінюється мало. Основна мета цього збереження - утримати матеріал у пам'яті для подальшої переробки.

Одиницею, чи продуктом складної діяльності запам'ятовування, є образ пам'яті, чи уявлення. Подання - це відтворений образ предмета, що ґрунтується на минулому досвіді. Образ пам'яті відрізняється від образу сприйняття тим, що може відтворюватися у відсутності предмета, тоді як образ сприйняття утворюється лише результатом безпосереднього сенсорного на периферичні рецептори. Образи пам'яті мають меншу чіткість проти образами сприйняття, проте мають високий рівень узагальненості і за рівнем абстракції є хіба що перехідною щаблем з-поміж них і одиницею мислення - поняттями [18].

Подання відтворюються не ізольовано, а у зв'язку з іншими уявленнями.

Ці зв'язки можуть бути:

- асоціативними;
- структурними;
- смисловими.

Асоціативні зв'язки утворюються внаслідок просторової чи тимчасової суміжності явищ, їх подібності чи вираженого розмаїття. Найбільш значущими є смислові зв'язки, та експериментальні дослідження підтверджують велику ефективність заучування осмисленого матеріалу порівняно з матеріалом, не організованим за цією ознакою. У разі відсутності смислових зв'язків матеріал запам'ятовується асоціативно, але, важливу роль грає організація їх у єдину структуру, тобто. розчленування чи об'єднання матеріалу, встановлення просторових співвідношень, ритмічних груп, різноманітних постатей тощо.

Істотним фактором, що впливає на запам'ятовування, є установка, яка позначається на продуктивності та тривалості збереження завченого. Установка на тривале запам'ятовування призводить до кращого збереження матеріалу, порівняно з установкою на короткострокове запам'ятовування. Установка виявляється серед факторів, що діють, навіть в асоціативних експериментах Г. Еббінгауза та його послідовників, оскільки задається інструкцією експериментатора. Крім того, на запам'ятовування впливають емоційні процеси: відомо, що ефективно забарвлений матеріал запам'ятовує краще, ніж емоційно нейтральний.

Існує ряд класифікацій видів та проявів пам'яті. Наприклад, типи пам'яті виділяються за провідною модальністю, на основі якої відтворення даної людини найбільш ефективно. Деякі запам'ятовують краще зорову інформацію, інші – слухову чи рухову; у першому випадку необхідно бачити що запам'ятовується, у другому - чути або відчувати (наприклад, читати текст вголос або записувати його від руки). Ці та інші види пам'яті - довільна і

мимовільна, короткочасна і довготривала - можна розділити рівні, тобто. встановити генетичну послідовність їх виникнення. Впізнання, наприклад, генетично передує вільному пригадуванню, рухова пам'ять - образної та словесно-логічної тощо. Крім того, пам'ять відрізняється:

- швидкістю запам'ятовування;
- обсягом запам'ятовуваного;
- міцністю чи тривалістю;
- точністю.

Класифікація видів пам'яті за тривалістю утримання матеріалу здійснюється за відповідним критерієм - тривалість утримання матеріалу. У зв'язку з цим критерієм виділяються такі види пам'яті - довготривала, короткочасна та сенсорна (або ультракороткочасна) [9].

Для довготривалої пам'яті характерне тривале зберігання знань, навичок та вмінь. Обсяг довгострокової пам'яті величезний, і тому успішне зберігання інформації можливе лише за умови високого рівня її організації. Експериментальні дані підтверджують, що у довгостроковій пам'яті одночасно діють кілька форм організації знань. Одна з них - створення ієрархічних структур за принципом виділення абстрактніших, пологових понять і більш специфічних, видових. В даний час запропоновано безліч теорій та моделей, які описують будову та функціонування довготривалої пам'яті, але психологи визнають, що все ще знаходяться далеко від істини. Немає єдиної думки навіть з "найпростіших" питань, наприклад: чи має місце забування в довгостроковій пам'яті або інформація просто стає недоступною для відтворення; чи зберігається у пам'яті вся інформація чи її частина тощо. Тема довготривалої та короткочасної (а також ультракороткочасної) пам'яті виявилася найбільш розробленою та вивченою в рамках когнітивної психології.

## 1.2. Короткочасна пам'ять

Короткочасна пам'ять - підсистема пам'яті, що забезпечує оперативне утримання та перетворення даних, що надходять від органів чуття та з довгострокової пам'яті. Її основні характеристики:

- час зберігання інформації за відсутності повторення - від 20 до 30 секунд;
- ємність такої пам'яті - обмежена, об'єм її не перевищує  $7 \pm 2$  елементи;
- форма зберігання інформації - акустичний код (гіпотеза, що приймається більшістю дослідників, альтернативна гіпотеза передбачає наявність зорових кодів у короткочасній пам'яті);
- механізм забування - заміщення чи витіснення.

Короткочасна пам'ять виступає методом зберігання інформації протягом короткого інтервалу часу. Тривалість утримання мнемічних слідів в даному випадку не перевищує декількох десятків секунд, в середньому близько 20 (без повторення). У короткочасній пам'яті зберігається неповний, а лише узагальнений певним чином образ сприйнятого, його особливо значні складові. Дана пам'ять діє без завчасної усвідомленої установки на запам'ятовування, але, тим не менш, з установкою на подальше відтворення інформації. Короткочасну пам'ять визначає такий показовий елемент, як обсяг, який в середньому дорівнює від 5 до 9 одиниць інформації і обумовлюється за кількістю складових інформації, які людина здатна правильно відтворити через кілька десятків секунд пізніше одноразового надання йому цієї інформації (Ітелсон Л.Б. Лекції по загальній психології. - М., 2000).

Короткочасна пам'ять безпосередньо має зв'язок з так званим затребуваним свідомістю людини. З миттєвої пам'яті в неї проникає лише та інформація, яка усвідомлюється, зіставляється з затребуваними інтересами і потребами людини, привертає до себе його збільшене увагу.

Існує ряд фактів, що доводять правомірність виділення короткочасної пам'яті як окремої підсистеми пам'яті. Одним з них є синдром Міллер - поразка певної області головного мозку (гіпокампу), при якому давно минулі події згадуються легко, а нещодавні практично не зберігаються. У літературі описано історію хвороби музичного продюсера, який переніс рідкісну форму енцефаліту. Його спогади про поточні події зникали дуже швидко - він не міг згадати, що він їв на сніданок, яку пісню щойно заспівав і т.д. Проте його музичні здібності збереглися - міг диригувати хором, пам'ятав напам'ять безліч музичних партій, вивчених до хвороби тощо. буд. Можна припустити, що короткочасна пам'ять у разі порушена, а довгострокова сохранны, тобто. Існують дві різні підсистеми пам'яті [18].

Іншим доказом є різні помилки пригадування з короткочасної пам'яті і довготривалої. Той самий факт доводить, що у короткочасної пам'яті зберігається у акустичної формі: при відтворенні з неї зазвичай відзначаються акустичні помилки пригадування, тобто. відтворення слова, подібного за звучанням до шуканого - наприклад: слово "брат" може бути відтворено як "брак". При відтворенні з довгострокової пам'яті частіше зустрічаються семантичні помилки, тобто. відтворення слова, близького за значенням (праця – робота). Відповідно до уявлень про акустичному кодуванні, коли читаємо букву "А" ми утримуємо їх у короткочасної пам'яті шляхом кодування в звук "А".

Відповідно до Р. Клацки [11], короткочасна пам'ять зберігає та обробляє інформацію аналогічно тому, як тесля працює на верстаті: наявне місце він може використовувати для роботи або зберігання, так що виділення місця для одного означає скорочення місця для іншого. У ньому може одночасно оброблятися приблизно  $7 \pm 2$  елементи (слова, літери, більші одиниці), тобто. є у середньому 7 осередків (робочих місць), і видалення колишніх елементів (забування) відбувається з допомогою витіснення їх новими елементами, тобто. внаслідок заміщення. Однак можна утримувати інформацію в короткочасній пам'яті необмежений час, якщо її повторювати (петля повторення: наприклад,

якщо необхідно запам'ятати номер телефону, а записати його немає можливості, то доводиться повторювати його про себе або вголос). Три функції повторення:

- утримання інформації в короткочасній пам'яті протягом тривалого часу,
- переведення інформації з короткочасної в довготривалу пам'ять (тобто запам'ятовується надовго),
- зміцнення слідів пам'яті в довгостроковій пам'яті.

Експеримент М. Познера.

Існують докази, що інформація в короткочасній пам'яті кодується не лише акустично, а й зоровим шляхом. М. Познер та його колеги провели експеримент, коли випробуваним пред'являлися дві літери, які мають бути упізнані як однакові чи різні; реєструвався час реакції - випробуваний давав відповідь і натискав кнопку. Схема пред'явлення букв у експерименті М. Познера було представлено вигляді таблиці з інтервалом пред'явлення - 0,2 с.

Виявилось, що час реакції при пред'явленні пари Аа порівняно з парою АА було більше. Цього не могло статися, якщо літери визначалися лише за слуховими кодами, адже вони вимовляються однаково. Результати можна пояснити таким чином: однакові літери порівнювалися за їх зовнішніми, зоровими характеристиками, що вимагало менше часу, тоді як різні на вигляд літери необхідно ще додатково перевіряти за вербальними характеристиками, що збільшує час реакції. Отже, експеримент Познера доводить існування зорових кодів у короткочасній пам'яті.

### 1.3. Довготривала пам'ять

Довготривала пам'ять - підсистема пам'яті, що забезпечує тривале утримання знань, умінь і навичок, що характеризується величезним обсягом інформації, що зберігається. Її основні характеристики:

- Час зберігання у ній - велике (місяці, роки) чи обмежено;
- Ємність її – невідома, є гіпотеза про необмежену ємність довготривалої пам'яті;
- Форма зберігання інформації - семантичний код (гіпотеза, визнана більшістю дослідників, альтернативна гіпотеза передбачає наявність зорових кодів та слухових кодів у довготривалій пам'яті). Інформація у довгостроковій пам'яті організована за принципом асоціації.
- Забування - певної думки щодо цього немає. Або забування відбувається в результаті згасання слідів пам'яті, або в результаті інтерференції, або забування взагалі відсутня, а інформація зберігається, але з якихось причин стає недоступною.

Довготривала пам'ять представляє собою пам'ять, яка здатна зберігати інформацію в період, що фактично не має обмеження у терміні. Інформація, яка виявилася на зберіганні довготривалої пам'яті, може бути відтворена людиною незліченну кількість разів без втрат. Крім цього, неодноразове і регулярне здійснення відтворення цієї інформації лише зміцнює її відбитки в довготривалій пам'яті.

Довготривала пам'ять передбачає здатність людини до кожного необхідного моменту згадати те, що раніше було їм запам'ятовано. При використанні довготривалої пам'яті для згадування частенько необхідно мислення і вольові зусилля, її використання в практичному житті, як правило, пов'язане з двома даними процесами.

Семантичну форму кодування підтверджують семантичні помилки пригадування з довгострокової пам'яті, тобто. пригадування слів, подібних за змістом із заданим. Експерименти з вивчення цих помилок показали, що з сприйнятті слова спочатку утворюється деяке зображення слова, яке перетворюється на короткочасної пам'яті в слухову форму і лише на рівні довгострокової пам'яті встановлюється його значення. При згадці слова, отже,

спочатку необхідно визначити його значення лише на рівні довгострокової пам'яті. Проте є особливий феномен «на кінчику мови», тобто повне вилучення неможливе, проте часткове відтворення таки відбувається (частини слова, або слова, схожого на шукане). Р. Клацки [11] називає цей феномен «станом готовності» і пояснює так: «Те чи інше слово зберігається у довгостроковій пам'яті у певному місці, воно представлено тут як слуховий, і семантичної інформацією. Тому вилучення цього слова з неї може бути засноване на його звучанні (наприклад, я вимовляю слово "собака", а ви пояснюєте мені, що воно означає), або на його сенсі (я говорю "кращий друг людини", а ви відповідаєте "собака" »). У стані готовності повне вилучення за змістом виявляється неможливим, але випробуваний все ж таки частково витягує необхідне слово. Він має певне уявлення про його звучання, але, вочевидь, немає повного акустичного образу. Браун і Мак-Нейл вважають, що разом з кожним словом зберігаються його асоціації, або зв'язки з іншими словами в довготривалій пам'яті, так що випробуваний може називати інші слова, що означають майже те саме. Таким чином, ці автори описують довгострокову пам'ять як великий набір взаємопов'язаних ділянок, у кожному з яких міститься сукупність інформації, що відноситься до даного слова або факту, що відзначається при відтворенні з довгострокової пам'яті, який показує, що це уявлення є спрощеним. Феномен полягає в тому, що людина усвідомлює, що знає необхідне слово, але не може його повністю згадати

Результати показали, що довготривалу пам'ять можна зобразити як мережу, утворену пучками інформаційних зв'язків. Отже, моделі довгострокової пам'яті будуються за принципом асоціативних зв'язків. Якщо пам'ять уявляти як каталог інформації (на кшталт бібліотечного), то пошуку потрібного слова нам знадобляться «ключі», тобто. основні дані про місце зберігання даного слова. Феномен "на кінчику мови" показує, що ключі можуть бути "втрачені", і тоді слово, яке дійсно є у сховищі, виявляється недоступним.

Проте дослідження низки авторів (Шепард, Пайвіо, Косслін) показують, що у довгостроковій пам'яті також є зорові коди, тобто. інформація може зберігатися як зорових образів. Основне припущення, що лежить в основі цих експериментів, полягає в тому, що ці образи мають просторові властивості, їх можна подумки сканувати (переглядати), і час сканування залежить від розмірів даного образу або інших просторових характеристик. Одним із найбільш вражаючих є експеримент Шепарда («мислене обертання»), який підтверджує наявність зорових кодів у пам'яті (як у короткочасній, так і довготривалій пам'яті). Досліджуваним пропонувався зразок (наприклад, буква R), а потім ряд стимулів, для кожного з яких потрібно було визначити, чи є ідентичним зразком. Літера R пред'являлася у різних ракурсах (кут обертання змінювався від 0 до 180 градусів). Вимірювався час реакції. Виявилося, що час пізнання букви перебуває у лінійній залежності від кута повороту, тобто. можна дійти невтїшного висновку, що піддослідні подумки повертали образ до того часу, що він не опинявся у тому становищі, як і зразок, тобто. працювали саме з зоровим чином.

Тулвїнг розрізняє дві форми довготривалої пам'яті – семантичну та епізодичну. Семантична пам'ять - це пам'ять на слова, поняття та абстрактні ідеї; на основі семантичної пам'яті відбувається використання мови, вона має чітку структуру. На відміну від неї, епізодична пам'ять зберігає інформацію про події, датовані в часі, зв'язки між цими подіями. Це спогади про конкретні переживання, яким не вистачає формальної структури, і вона менш стабільна, спогади з неї часто губляться, тоді як семантична пам'ять активується рідше і є міцнішою.

Крім припущення, що з довготривалої пам'яті нічого не забувається, але інформація може бути недоступною, існують інші теорії забування. Теорія згасання передбачає, що слід пам'яті згасає так само, як зникає стежка, якою довгий час ніхто не ходить. Неврологічні дослідження пам'яті показують, що вікові зміни мають місце, проте немає даних, на підставі яких можна було б з

упевненістю сказати, що згасання слідів є основною причиною забування, яке набагато більше пов'язане з інтерференцією, тобто. впливом конкуруючої інформації на запам'ятовування. Існує два типи інтерференції [18]: ретроактивне гальмування та проактивне гальмування. У разі ретроактивного гальмування на запам'ятовування старого матеріалу негативно впливає на новий, а у разі проактивного попередній матеріал негативно впливає на запам'ятовування нового.

Таким чином, якщо вивчається ретроактивне гальмування, то контрольна група заучує список як звичайно, а експериментальна додатково заучує другий список, потім результати в обох групах порівнюються та робляться висновки про те, як наступний матеріал (список В) впливає на запам'ятовування попереднього (список А) . У разі проактивного гальмування вивчається вплив попереднього матеріалу (список А) на запам'ятовування наступного (список). Експерименти підтверджують основну гіпотезу у тому, що - стара або нова - впливає відтворення іншої інформації, що зберігається у довгостроковій пам'яті, тобто. інтерферує з нею, ускладнює її відтворення.

#### 1.4. Сучасні дослідження пам'яті.

На сучасному етапі дослідження пам'яті провідною є роль когнітивної психології. Однією з таких є модель Р.Аткінсона і Р.Шифріна:

У когнітивній теорії пам'яті центральне місце займає проблема знань – способів засвоєння, видозміни, використання, тобто способів їх переробки в людському організмі.

Суть інформаційного підходу в психології викладена в таких положеннях:

1. про поетапну переробку інформації;
2. обмежену ємність відповідних систем;
3. безперервність процесів переробки інформації.

Аналіз перетворення інформації починається з моменту надходження стимулу в ту чи іншу сенсорну систему. На основі часового критерію проміжок між стимулом і реакцією розбивається на короткі інтервали, кожен з яких відповідає певній групі проміжних подій, певному етапу (чи рівню) переробки інформації. Етапи виділяються як за часом переробки, так і за формою подання інформації та її обсягом. На кожному етапі інформація піддається обробці під впливом різних регуляторних процесів, наприклад процесів розпізнавання образів, уваги й повторення.

Пояснення людської пам'яті терміном «шухляди в голові» уже досить поширилося, коли Р.Аткінсон і Р.Шифрін подали свою модель, розроблену в рамках уявлень про пам'ять, яка має фіксовану структуру й мінливі процеси керування (рис.1).

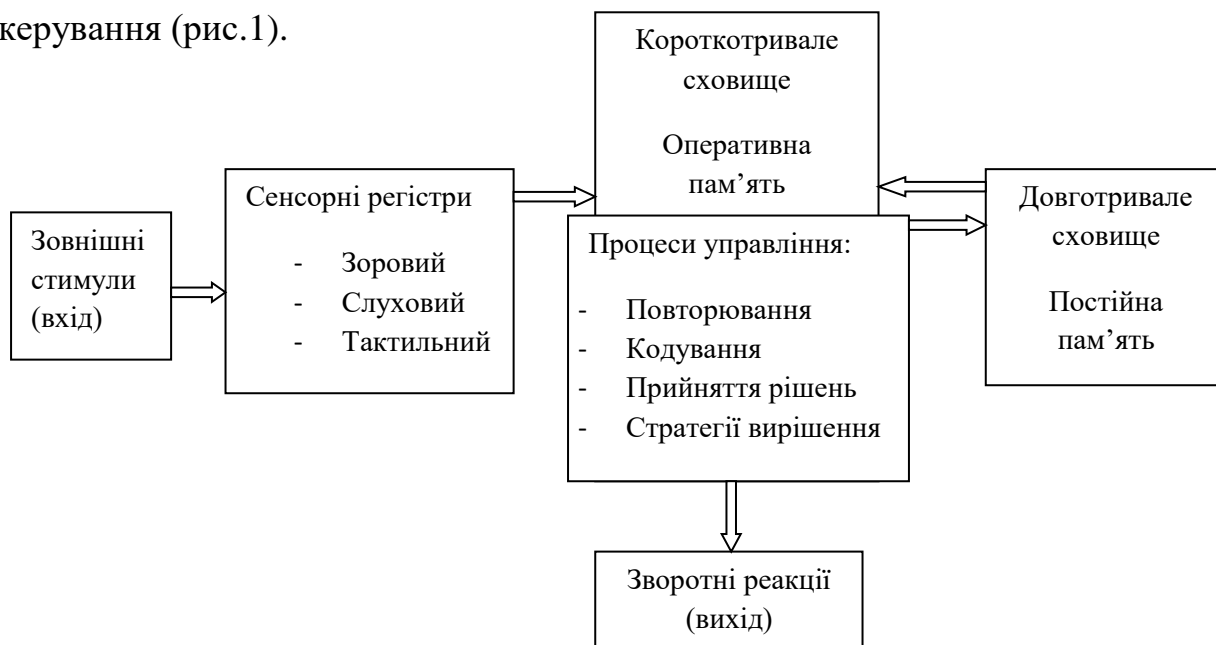


Рис.1 Модель Р.Аткінсона та Р.Шифріна

Вони виділили такі структури пам'яті:

1. Сенсорний реєстр або іконічна, передкатегоріальна пам'ять.

Бувають випадки, коли час, необхідний для виділення сенсорних ознак стимулу, перевищує час впливу самого стимулу. Для цього в системі переробки інформації повинен існувати особливий вид утримання сигналу, що забезпечив

би системам виділення ознак і розпізнавання образів необхідний для цього час. Цій вимозі відповідає іконічна пам'ять. Вона не тільки зберігає чітке уявлення про сенсорні сигнали, що надійшли протягом останніх декількох десятих секунди, але й містить запас інформації, більший ніж може бути використано.

Отже, іконічна пам'ять має такі властивості:

- швидкоплинність – час збереження сліду залежить від моменту появи й характеру наступного сигналу;
  - точність (деякі вчені стверджують, що іконічна пам'ять має фотографічну чіткість) – слід пам'яті відповідає фізичним характеристикам стимулу;
  - здатність до “підсумовування” інформації;
  - невіддатність контролю збоку суб'єкта;
  - ємність як мінімум 9 елементів, і ймовірно, набагато більше, у всякому разі – кількість інформації більша, ніж може бути перероблено на наступних етапах;
  - забезпечення безперервності процесу переробки інформації.
2. Короткочасна пам'ять. Час збереження у короткочасній пам'яті за відсутності повторення матеріалу, що запам'ятовується, варіює в межах 20-30 с, за останніми даними – від 2 с до декількох годин. Обсяг інформації, збереженої в короткочасній пам'яті –  $7 \pm 2$  елементи інформації (за останніми даними – від 2 до 26 слів). Форма збереження – до останнього часу вважалося, що образи слів зберігаються в короткочасній пам'яті в акустичній формі. Це впливає з характеру помилок, які допускають досліджувані, відтворюючи символи, що зберігаються в КП: вони звичайно змішують елементи, подібні за звучанням, а не за видимою формою. Сьогодні є дані про те, що інформація в короткочасній пам'яті зберігається й у семантичній формі.
3. Довгочасна пам'ять. Обсяг довгочасної пам'яті, очевидно, безмежний, і тривалість збереження в ній фактично теж не обмежена. У довгочасній пам'яті має місце багатомірне кодування: інформація кодується акустично,

візуально, семантично. Незважаючи на цю різноманітність, основна увага при вивченні довгочасної пам'яті приділяється семантичному кодуванню.

На думку Е.Тульвінга існують дві форми довгочасної пам'яті: процедурна та декларативна. Процедурна пам'ять містить засвоєні навички та дії, декларативна – конкретну фактичну інформацію; вона поділяється на епізодичну та семантичну пам'ять. Епізодична пам'ять отримує і зберігає інформацію про датовані за часом епізоди чи події та зв'язок між цими подіями. Семантична пам'ять – це пам'ять на слова, поняття, правила й абстрактні ідеї; вона необхідна для користування мовою.

Отже, основні характеристики довгочасної пам'яті такі:

1. Відтворення з довгочасної пам'яті – це завжди процес вирішення певного завдання.
2. «Розуміння» інформації, що надходить, – характерна риса поведінки, яка спирається на довгочасну пам'ять.
3. Інформація в довгочасній пам'яті організована за принципом асоціацій.
4. Інформація зберігається в довгочасній пам'яті переважно в семантичній формі.

Семантична організація пам'яті.

Термін «семантична організація» позначає спосіб організації та систематизації понять у пам'яті. У когнітивній психології виділені такі моделі семантичної організації пам'яті.

1. Кластерна модель. Відповідно до цієї моделі, поняття зберігаються у вигляді кластерів чи скупчень слів: назви птахів, імена президентів тощо. Слова, що належать до близьких категорій, відтворюються разом.
2. Групова модель. Поняття існують у пам'яті у вигляді груп чи скупчень інформації (кластерів). Відмінність від кластерної моделі полягає в особливостях групи. Поняття об'єднуються в групи не тільки за категоріями

(наприклад, орел, вільшанка і канарка знаходяться в кластері “птахи”), але й за ознаками (наприклад, “має крила”, “має пір’я”, “літає” – це ознаки “птиць”).

3. Модель порівняльних семантичних ознак близька до групової моделі, але має одну дуже важливу відмінність – у ній існують два типи ознак, збережених у семантичній пам’яті: визначальні ознаки - ті, що утворюють істотні аспекти значення слова, без яких воно не може бути віднесене до даної категорії, і характерні ознаки - ті, що властиві елементу, але несуттєві для віднесення його до даної категорії.

Так, з погляду кластерної моделі слово “вільшанка” знаходиться в семантичній пам’яті разом із назвами інших птахів; з погляду групової моделі воно не тільки належить до більшої категорії птахів, але й має певні властивості чи атрибути: червоні грудки, крила, пір’я. А відповідно до моделі порівняльних семантичних ознак “вільшанка” описується на основі визначальних ознак – має пір’я, крила й червоні грудки, і характерних ознак – гніздиться на деревах, неприручена, нешкідлива тощо.

4. Сіткові моделі. Поняття існують у пам’яті як незалежні одиниці, об’єднані зв’язками чи пропозиціями (висловленнями) у мережу. Збереження слів зумовлене складною мережею зв’язків, у найпростішому випадку це зв’язок типу “А є Б” (вільшанка є птах).

Вважається, що процес пізнання можна розкласти на ряд етапів, кожен з яких являє собою деяку гіпотетичну одиницю, що включає набір унікальних операцій із вхідною інформацією. Ці одиниці утворюють когнітивну модель або модель переробки інформації. Реакція на події – це результат серії таких етапів і операцій, наприклад сприймання, кодування, відтворення з пам’яті, формування понять, висловлень. На кожен етап надходить інформація від попереднього етапу і потім із нею виконуються властиві для даного етапу операції. Оскільки всі компоненти моделі так чи інакше пов’язані між собою, досить важко точно визначити початковий етап. Для зручності прийнято

вважати, що вся ця послідовність починається з надходження зовнішнього сигналу, зовнішніх стимулів (рис.2).

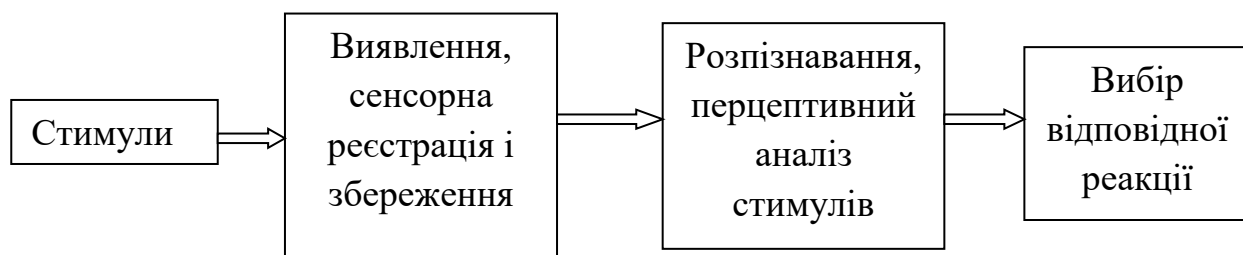


Рис. 2 Загальна схема переробки інформації людиною

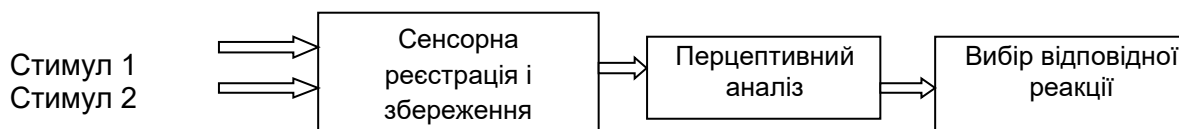
Будь-яка реальна ситуація нескінченно багата на інформацію. Чому ж ми не бачимо й не знаємо всього? Тому що можливості нашої нервової системи занадто обмежені, щоб відчувати всі зовнішні стимули, але навіть якби вони виявлялися, мозок не зміг би їх обробити, бо наша пропускна здатність обробки інформації обмежена. Наші органи чуття, подібно до інших засобів зв'язку, працюють цілком нормально, якщо кількість інформації, яка оброблюється, знаходиться в межах їх можливостей, при перевантаженні відбувається збій.

Пропускна здатність і вибірність уваги. Десь у процесі переробки інформації є “вузьке місце”, частково обумовлене неврологічними можливостями. Було запропоновано кілька моделей, у яких визначалися функції та локалізація цього вузького місця.

Д.Бродбент – “вузьке місце” знаходиться на етапі перцептивного аналізу або безпосередньо перед ним: обійдена увагою частина інформації просто не передається для подальшого перцептивного аналізу.

Ж.Дойч і Д.Дойч – “вузьке місце” знаходиться на етапі вибору відповідної реакції або безпосередньо перед ним. Перцептивному аналізу піддається вся інформація, але тільки частина її отримує відповідь (рис.3).

## Модель А



## Модель Б

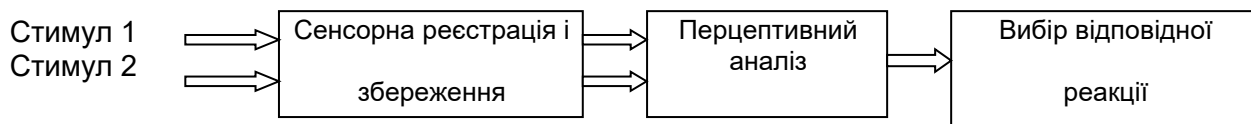


Рис.3 Дві моделі вибіркової уваги

Так, якщо два чоловіки говорять одночасно, ми зосереджуємося на одному повідомленні й «відбудуємося» від іншого.

Відповідно до моделі А повідомлення, що не привернуло до себе нашої уваги, не було декодована при перцептивному аналізі, як наслідок не було почуте.

Згідно з моделлю Б обидва повідомлення були почуті, але тільки одне дістало відповідну реакцію.

### 1.5. Гендер

Для аналізу «гендера» як духовного – на відміну від статевого (тілесного) – диморфізму наведемо їх визначення.

Стать - фізіологічне поняття, пов'язане з об'єктивованою статевою роллю та первинними статевими ознаками, тобто, з громадським виразом статевої ідентичності.

Гендер - принципово психологічне поняття, пов'язане насамперед із соціокультурною роллю і лише репрезентативно - зі статевою ідентичністю, тобто, із суб'єктивним переживанням статевої ролі. За оцінкою Абубікірова Н.І., кількісна відповідність статі гендеру становить щонайменше 80 + 5 %

індивідів кожної статі. Так, чоловіки та маскулінні жінки завищують оцінку своїх знань, жінки ж і фемінні чоловіки – занижують. Все визначається співвідношенням домінант інтелекту, тому що особистість людини є результатом стадій психосексуального розвитку, що періодично змінюються. Тому як жіночий інтелект у певних стадіях розвитку проходить через етапи домінування «чоловічих», так і чоловічий – «жіночих» компонентів, які у хроматизмі моделюються певними кольорами, канонізованими світовою культурою. Далі ми говоримо про «чоловіка» та «жінку» з позицій виключно репрезентативного зв'язку статі та гендера [1].

Повертаючись до хроматичного визначення емоцій, відзначимо, що з чоловіків вони змалку елімінуються «чоловічої» соціокультурної роллю. Можливо, через це у чоловіків і втрачається емоційний зв'язок між «душею і тілом», що може бути причиною функціональних захворювань та меншою тривалістю життя. Втрата цього зв'язку відзначається у багатьох роботах з диморфізму людини, де акцентується саме апаратно-дискурсивне мислення чоловіків та чуттєво-емоційне жінок. Так, дослідження останніх років показали, що емоційне життя хлопчиків з раннього дитинства жорстко регламентується різноманітними установками типу «придумай що-небудь, ти ж не дівчинка», «не реви, ти ж чоловік», «що ти рота розкрив як дівчинка» і і т.д. і т.п. При цьому інтелект чоловіка дійсно стає більш соціалізованим і комунікативним, незважаючи на паралельне виникнення владолюбства, войовничості, корупції, що відзначаються, наприклад, у верхах «патріархальної» влади [2].

Власне соціокультурна специфіка гендерних відмінностей інтелекту полягає у хроматизмі свідомості (як компонент інтелекту, що моделюється білим кольором) поділяється на правосвідомість та самосвідомість. Як відомо, першими за нормальних умов життя більшою мірою характеризуються жінки, оскільки репрезентативно вони законослухняні і соціалізовані. Так, характерними рисами жіночої правосвідомості є вроджене материнство, миролюбність, розсудливість, найкраща сприйнятливність до виховання та

навчання, менша криміногенність, найкращі вербальні здібності та багато іншого. Самосвідомість же визначається набутою від соціуму «Я-концепцією», що достовірно характеризує чоловіків, що мають яскраво виражені риси підвищеної самооцінки, самоконтролю, самопізнання тощо. Крім того, чоловік достовірно частіше за жінок компетентний, владний, агресивний, самовпевнений і соціально не обмежений аж до криміногенності.

До несвідомості відносяться всі тілесні функції, які у жінки (на відміну від чоловіка) забезпечують як себе, а й відтворення людини. Несвідомість (модельоване у хроматизмі чорним кольором, який пов'язані з непізнаваністю майбутнього), очевидно, є основним джерелом антиципації, тобто. передбачення майбутнього. До несвідомості прийнято відносити інтуїцію, яка, як відомо, здебільшого характеризує жінок, в інтелекті яких, як правило, домінує несвідомість - піфії, сівіли, жриці, ворожки, провісниці, ворожки...

З цих позицій у чоловіка насамперед виділяється домінанта підсвідомої сфери інтелекту (хобі, полювання, риболовля, спортивні фанати тощо). Крім цього, роль творчої підсвідомості (що домінує зазвичай в інтелекті чоловіків-творців) моделюється сірим кольором, що відповідає непомітності сьогодення, і зводиться до вміння опредметити, висловити зовні, у своїх творах архетипічні характеристики несвідомості у творчій сублімації лібідо.

За нормальних умов, як показав аналіз пам'яток світової культури, в жіночому інтелекті домінує «природньо-біла» свідомість і «непізнавано-чорна» несвідомість, а в чоловічому - «соціалізовано-біла» свідомість та «непомітно-сіра» підсвідомість [17]. Отже, репрезентативно всі компоненти пов'язані з хроматичними функціями інтелекту залежністю від гендерних домінант. З цих позицій можуть бути проаналізовані і висловлювання феміністок про те, що відомі всім жіночі якості емоційності та інтуїції протистоять суто раціональному мисленню «чоловіків-роботів». Очевидно, все залежить від гендера, але легко бачити і явну відносність цих уявлень. Так, жіноча несвідомість - у порівнянні з чоловічою підсвідомістю - завжди була більш

емоційною. У той самий час материнське свідомість - мудріше, реалістично і раціонально, ніж чоловіче підсвідомість у умовах існування.

Разом з тим деякі дослідники нехтують урахуванням умов існування, стверджуючи, що однакові кольори мають різні значення в різних культурах. Як правило, для підтвердження цієї думки як аргументи наводяться контрастні кольори жалобних жіночих одягів: білий на Сході і чорний на Заході.

Однак на Заході жінки зазвичай характеризуються білим одягом («Жінка в білому» і т.п.), тоді як на Сході - чорними (чорні мандилі у хевсурок, чорні покривала (буїбуї) у жінок Кенії т.п.). У жалобі, як і в будь-яких інших екстремальних умовах життя, жінки одягають чорне на Заході та біле на Сході. Отже, завжди жінка одягає одягу властивих їй квітів - і білий і чорний кольори є жіночими, й те водночас опонентними одне одному у різних умовах життя [17].

Сказане вище дозволяє перейти від особистісного сенсу гендера до його біосоціокультурного значення для суспільства. За даними Р.М. Фрумкіної [21], статус кольоропозначений у науці можна порівняти лише зі статусом термінів спорідненості, що дозволило нам припустити системно-функціональну взаємозв'язок спорідненості (продовження роду) і концептів кольору, які рівнозначно канонізувалися усіма традиційними культурами. Багатотисячолітня відтворюваність гендерної семантики колірних канонів була по суті об'єктивацією суб'єктивних проявів інтелекту. З одного боку, це показувало, що канонізувалися особистісно-ціннісні архетипічні (глибинно значущі, пов'язані з виживанням) гендерні параметри оптимізації вибору шлюбних партнерів. З іншого боку, ці канони відтворювалися традиційними культурами з метою оптимізації репродуктивної функції, найважливішою умовою виконання якої було фізичне і психічне здоров'я майбутніх дітей з подальшою можливістю їх навчання та соціалізації.

Вочевидь, ці умови цілком могли виконуватися лише при адекватному виборі один одним потенційних партнерів, що передбачало їх «любов» як хроматичний взаємозв'язок всіх компонентів обох інтелектів друг з одним. Так, наприклад, фемінний чоловік, згідно з колірними канонами, вибирав маскулінну жінку, яка вибирала його, оскільки цим створювалася гомеостатично-стійка динамічна система взаємодії всіх компонентів їх інтелектів, як це моделюється на колірному тілі за законом гармонії Гете-Оствальда. Аналогічно фемінна жінка вибирала чоловіка і т.д. і т.п.

Припустимо, цей вибір був зумовлений гендерними характеристиками партнерів і створював оптимальну систему. Тоді виникала і культурна потреба в канонізації якісних властивостей гендера у колірних (не обмежено-вербальних, а ідеально-психологічних) концептах. У цьому виборі емпатично міг позначатися і предметний колір (розмальовок, одягів, переваг тощо) як маркер гендерного концепту кольору, який моделював партнерам основні компоненти інтелектів одне одного з метою створення міцних зв'язків, тобто. взаємозумовленого виживання індивідів (оптимальна рекреація обох партнерів) та відтворення виду (всебічно здорового потомства).

На закінчення зазначимо, що виявлена семантика гендера (у поєднанні з опублікованими результатами хроматичного аналізу колірної семантики) дозволила побудувати, якщо можна сказати, атомарно-транзактну модель взаємодії статей. Ця модель може бути корисною при аналізі поведінки людини в суспільстві з урахуванням представленої тут біосоціокультурної обумовленості особистості [17].

## 1.6. Науковий базис гендеру

1. Біологія. Теорія статевого диморфізму була сформульована вітчизняним вченим професором біологічних наук, генетиком В.А. Геодакяном. Жіноча стать - це носій генетичної інформації, стабільне ядро популяції, а чоловіча стать - оболонка цього ядра. Інформація із зовнішнього середовища

потрапляє спочатку на оболонку ядра, тобто в чоловічу «підсистему», і природа, як скульптор, ліпить нові форми, тому чоловіча половина - це експериментальний матеріал, на якому перевіряються генетичні властивості, що передаються іншому поколінню.

- Ідея андрогінії, поєднання чоловічого та жіночого почав в одній особі широко представлена в міфах та релігійній свідомості, філософії (Платон), сексології (І. Кон, 1988), психіатрії (Д. Ісаєв, В. Каган, 1988). Відсоткове співвідношення «чоловічого» і «жіночого» у кожному окремому суб'єкті індивідуально, що служить фундаментом диференціальної психології.

- Етнографія, антропологія. Відмінності між статями зумовлені природою та боротьбою за виживання. Хлопчики та дівчатка внутрішньо влаштовані по-різному, і ця відмінність серйозно впливає на те, як вони чинять, живуть, навчаються. У процесі свого внутрішньоутробного розвитку і далі, після народження, дитина розвивається як єдина, саморегулююча система, що функціонує за програмою, століттями відпрацьованою еволюцією.

- Кібернетика. Порівняння принципів роботи мозку та електронної обчислювальної машини. Таке порівняння цікаве тим, що дає можливість глибше зрозуміти роль різних півкуль мозку у таких найважливіших формах людської діяльності, як мова, математика, музика.

- Соціологія. Гендерної соціалізації дітей сприяє сам базисний навчальний план, а так званий прихований навчальний план. На думку О. Ярской-Смирновой, прихований навчальний план - це, по-перше, організація самої установи, по-друге, сюди належить зміст предметів, а по-третє, стиль викладання. Ці три виміри прихованого навчального плану не просто відображають гендерні стереотипи, а й підтримують гендерну нерівність.

- **Нейрофізіологія.** Фізіологічний розвиток, що йде різними шляхами, сприяє різним способам збору та обробки інформації, що саме собою закладає основу різного розуміння навколишнього світу та формування різних установок. Мозок багатьох людей, практично більшості, може адаптуватися до постійних та інтенсивних подразників сучасного життя.

- **Психологія. Психотерапія.** Чоловічий мозок функціонує трохи інакше, ніж жіночий, через спільні зусилля хромосом та гормонів. Мозок чоловіків задіює окремі ділянки, він більш спеціалізований, а найбільшого ефекту досягає за рахунок концентрації, у той час як мозок жінок задіює різноманітні ділянки, забезпечує взаємозв'язок між ними та краще справляється із завданням шляхом інтеграції. Функціонування правої півкулі пов'язують із сприйняттям простору – виміром, визначенням напрямку, роботою з групами предметів та іншими об'єктами, з образним, інтуїтивним мисленням. Ліва півкуля пов'язана головним чином з вербальними вміннями - промовою, читанням та листом, з раціонально-логічним, знаковим мисленням.

- **Психологія.** Про статеві відмінності у швидкості і дозріванні півкуль мозку у чоловіків і жінок - у хлопчиків на момент народження більш зріла права півкуля, а у дівчаток - ліва. Тож дівчатка раніше починають говорити, а також краще читають. Теорія гендерної схеми передбачає, що статева типізація є результатом навчання, отже, є явищем, що піддається зміні. Дитина, що розвивається, навчається уявленням про чоловіче і жіноче більшою мірою спираючись на інформацію, пропоновану батьками.

- **Епігенетика** (галузь молекулярної біології). Закладена у генах інформація реалізується по-різному. Епігенетика доводить: найменші явища можуть впливати на наше життя, живі організми фіксують процеси свого пристосування до навколишнього середовища в хромосомах і

передають інформацію нащадкам. Імовірно, 20% генів піддається епігенетичній регуляції - а значить, і впливу середовища.

Таким чином, чоловіча спільнота розглядається природою як база для експериментів, всі зміни закріплюються в генофонді як видова ознака. Чоловіча клітина слабка, але активна, і від неї залежить новий розвиток людини; таким чином, чоловік на все життя приречений змінювати світ, у якому живе.

Жіноча клітка живуча, але інертна. Жінки зберігають, підтримують та передають традиції. Тобто жіноча стать орієнтована на виживання, і природа «береже» її, а чоловіча стать орієнтована на прогрес.

На особинах чоловічої статі відпрацьовуються всі «новинки» еволюції, тому генетичних відхилень у чоловіків більше, ніж у жінок.

Жіноча стать передає у спадок інформацію про минуле (це тривалий відбір спадкової інформації), а чоловіча стать передає інформацію про сьогодення (мінливість соціальної та екологічної ситуації залишає відбиток в організмі). Таким чином, біологічна стать людини задає модель поведінки людини [2].

Висновки до першого розділу.

Пам'ять є найважливішою пізнавальною функцією, що пов'язує минуле суб'єкта з його сьогоденням та майбутнім, і лежать в основі розвитку та навчання. Пам'ять можна визначити як процес зйомки, збереження та відтворення минулого досвіду.

Процеси пам'яті виявляються усім рівнях життя, тому пам'ять також називають «загальноорганічною функцією» (Г. Геринг, Р. Земон) [11]; вона включає як процеси збереження індивідуального досвіду, а й механізми передачі спадкової інформації. Форми пам'яті різноманітні: зйомка може відбуватися у вигляді ненавмисного запам'ятовування, свідомого та навмисного

зйомки, систематичного заучування. Відтворення може здійснюватися як пізнання або як вільне пригадування.

Відтворення може бути довільним та мимовільним. Пригадування є довільним відтворенням і є активним вольовим процесом, який характеризується наявністю мети - згадати. Мимовільне відтворення відбувається хіба що само собою, його основою є асоціації з суміжності у часі чи просторі, іноді також за подібністю і контрасту.

Збереження як окремий процес пам'яті не є лише пасивним зберіганням інформації, її консервуванням, але є динамічним процесом, що відбувається на основі певним чином організованого засвоєння, переробки матеріалу, його систематизації. Збереження може виражатися у забуванні - у деяких випадках наступні відтворення можуть бути повнішими і точними (явище ремінісценції).

Виділяють статичне та динамічне збереження.

Статичне збереження має місце у довгостроковій пам'яті, у своїй матеріал піддається реконструкції чи переробці, деякі деталі зникають, інші змінюються, узагальнюються тощо.

Динамічне збереження притаманно короткочасної пам'яті, коли матеріал змінюється мало. Основна мета цього збереження - утримати матеріал у пам'яті для подальшої переробки.

Гендер - принципово психологічне поняття, пов'язане насамперед із соціокультурною роллю і лише репрезентативно - зі статевою ідентичністю, тобто. із суб'єктивним переживанням статевої ролі.

Власне соціокультурна специфіка гендерних відмінностей інтелекту полягає в хроматизм свідомості (як компонент інтелекту, що моделюється білим кольором) поділяється на правосвідомість та самосвідомість [17]. Жінки репрезентативно більш законослухняні та соціалізовані. Так, характерними рисами жіночої правосвідомості є вроджене материнство, миролюбність,

розсудливість, найкраща сприйнятливість до виховання та навчання, менша криміногенність, найкращі вербальні здібності та багато іншого. Самосвідомість у чоловіків має яскраво виражені риси підвищеної самооцінки, самоконтролю, самопізнання тощо. Крім того, чоловік достовірно частіше за жінок компетентний, владний, агресивний, самовпевнений і соціально не обмежений аж до криміногенності.

## РОЗДІЛ 2. ЕСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

### 2.1. Методика «Дослідження короткочасної пам'яті» О.Р. Лурії.

Заучування 10 слів", (методика запропонована О. Р. Лурія).

Мета: Оцінка стану пам'яті, стомлюваності, активності уваги.

Матеріал: Протокол з десятьма короткими односкладовими і двоскладовою словами, не мають між собою ніякого зв'язку

Підготуйте 10 односкладових, не пов'язаних між собою слів.

Наприклад: голка, ліс, вода, чашка, стіл, гриб, полиця, ніж, булка, кіт.

Інструкції. «Я прочитаю тобі слова, а потім ти повториш усе, що запам'ятав. Слухай мене уважно. Починай повторювати відразу ж, як я закінчу читати. Готовий? Читаю.»

Потім чітко вимовте 10 слів поспіль, після чого запропонуйте повторити в будь-якому порядку.

Таку процедуру здійснювати 5 разів, щоразу під названими словами ставити хрестики, заносючи результати до протоколу.

Виявіть, на якому повторенні людина відтворює найбільшу кількість слів і після цього оцініть наступні характеристики людини:

- якщо відтворення починає спочатку збільшуватися, а потім зменшується, то це говорить про виснаження уваги, забудькуватість;
- зигзагоподібна форма кривої вказує на розсіяність, нестійкість уваги;
- «крива» у вигляді плато спостерігається при емоційної млявості, відсутності зацікавленості.

### 2.2. Обробка та аналіз результатів, отриманих в результаті тестування

Було проведено низку тестів за зазначеною методикою О.Р. Лурії за допомогою людей, що погодилися взяти участь у даному тесті, різних вікових груп, різних професій, у кількості 10 осіб чоловічої статі та 10 осіб жіночої статі.

Наведемо нижче дані, отримані для дослідження результатів методики на показники короткочасної пам'яті.

Було проведено тест з різними 10 словами, тест прочитувався один раз перед групою, окремо чоловічої та жіночої, потім кожен писав, що запам'ятався слова на папері, що було повторено 5 разів і зафіксовано тим, хто проводив тест у відповідних картках (див. Додаток 1) із зазначенням порядковий номер тесту, імені та статі досліджуваного.

Розглянемо результати, видані під час роботи з цією методикою чоловічої групою.



Рис.4 Результати тесту чоловічої групи

Як ми бачимо за результатами, відтворення починає спочатку збільшуватися, а потім зменшується, і це говорить про виснаження уваги, забудькуватість, а «крива» у формі плато спостерігається при емоційній млявості, відсутності зацікавленості. Таким чином, навіть досягнення дуже

хороших результатів на початку роботи потім компенсується за рахунок зниження уваги, відсутності зацікавленості, виснаженості уваги.

Тепер розглянемо результати, видані під час роботи з цією методикою жіночої групи.

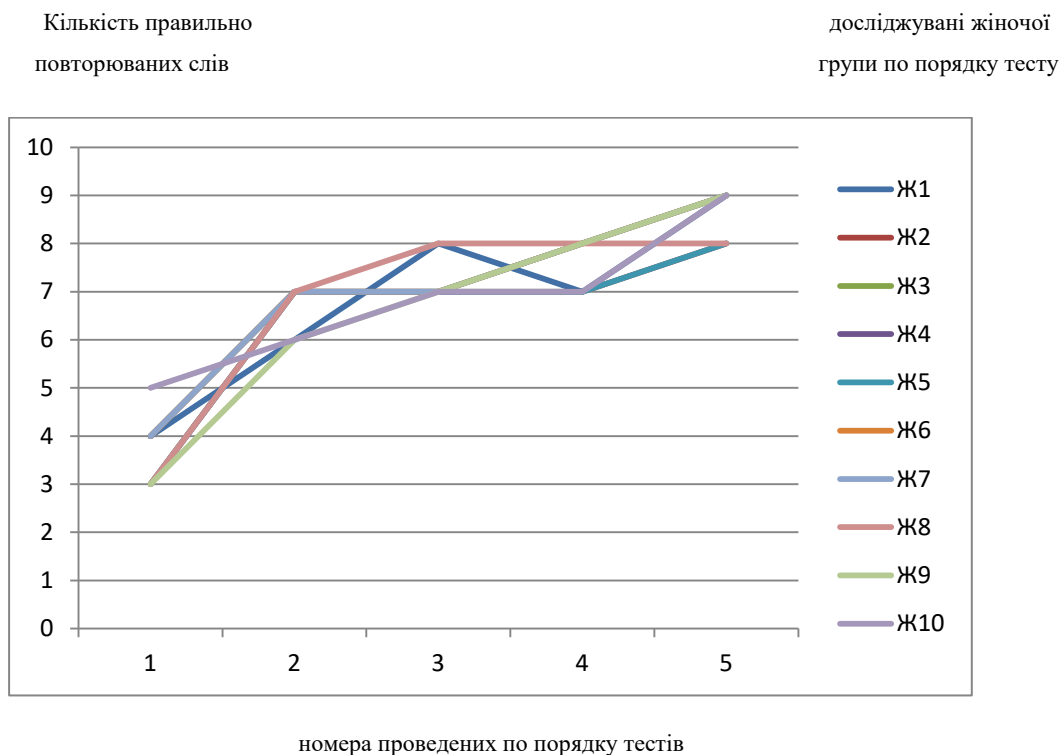
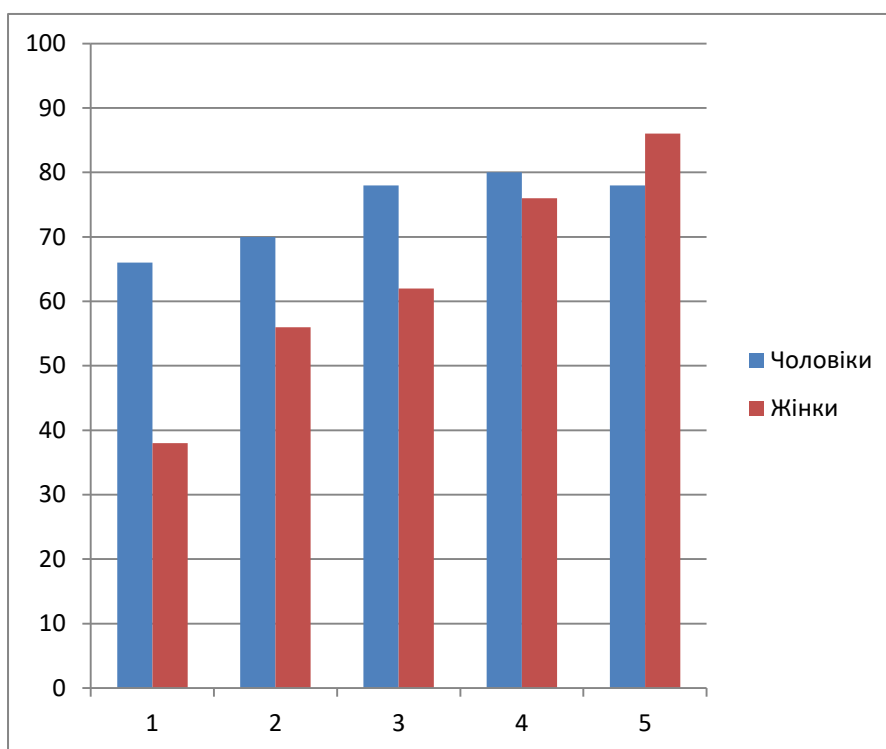


Рис.5 Результати тесту жіночої групи

На даному графіку видно, що, незважаючи на нижчі результати, видані на початку, потім показники за запам'ятованими словами стають все кращими, не спостерігається ні зниження інтересу, ні виснаженості ресурсів уваги, а навпаки, з'являється інтерес і прагнення покращити свої показники, хоча і немає таких високих показників, як чоловіки.

Проаналізувавши суми балів (по 1 за кожне правильне слово по всіх разях проведення тесту (5 разів)) отримаємо наступні результати у вигляді гістограми (рис.6):

Кількість набраних балів всіма досліджуваними кожної групи  
(по одному балу за кожне правильне повторення слова)



номера проведення тестів по порядку

Рис. 6 Результати чоловічої та жіночої груп за 5 тестів.

Результати наочно показують, що хороші результати, видані чоловічою частиною опитуваних на самому початку, мають тенденцію до зниження, тоді як низькі результати жіночої частини, видані на самому початку, навпаки, збільшуються.

Наведемо нижче дані, отримані для дослідження результатів методики на показники довготривалої пам'яті.

Ті самі люди, учасники зазначених тестів, були потім зібрані через годину після проведення тестів, потім через три години, потім наступного дня. Їх попросили згадати та написати слова, використані у тесті. Результати були такі:

Через годину:

Кількість правильно повторених слів



Рис. 7 Результати тесту чоловічої та жіночої груп через 1 годину

Через 3 години:

Кількість правильно повторених слів

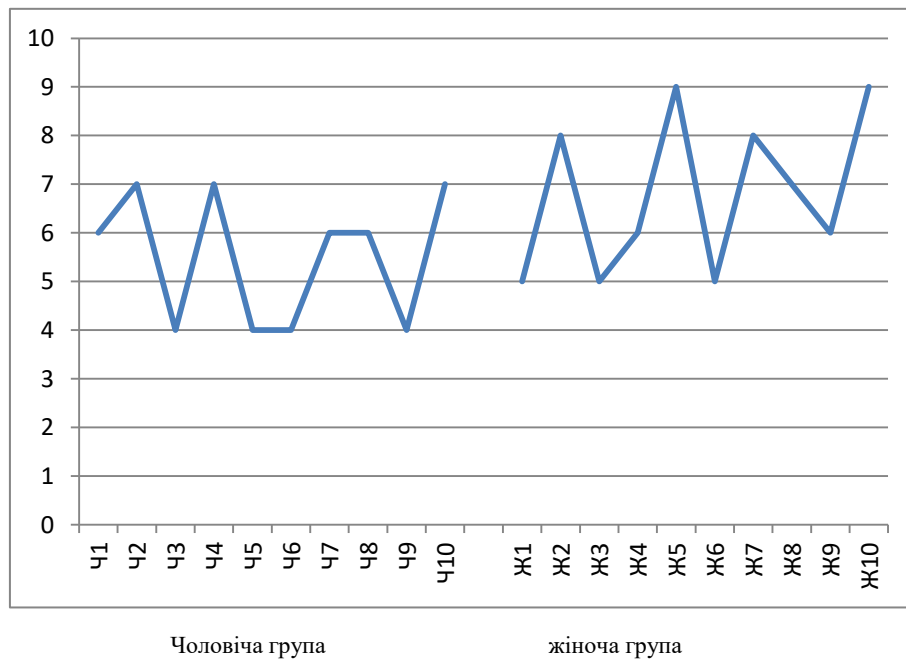


Рис. 8 Результати тесту чоловічої та жіночої груп через 3 години

## На наступний день:

Кількість правильно повторених слів

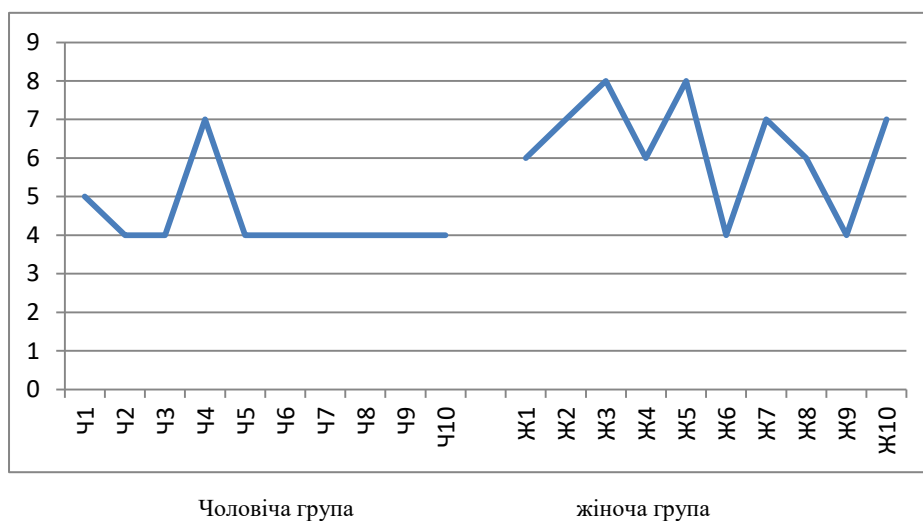


Рис. 9 Результати тесту чоловічої та жіночої груп на наступний день після проведення тесту

На гістограмі (рис. 10) вказано суми слів, згаданих групами чоловіків та жінок. Таким чином, можна дійти висновку, що через годину після тестів показники обох груп на високому рівні, проте вже далі через 3 години вони починають значно відрізнятися, що підтверджує і тест, проведений наступного дня.

Кількість набраних балів всіма учасниками кожної групи  
(по одному балу за кожне правильне повторення слова)

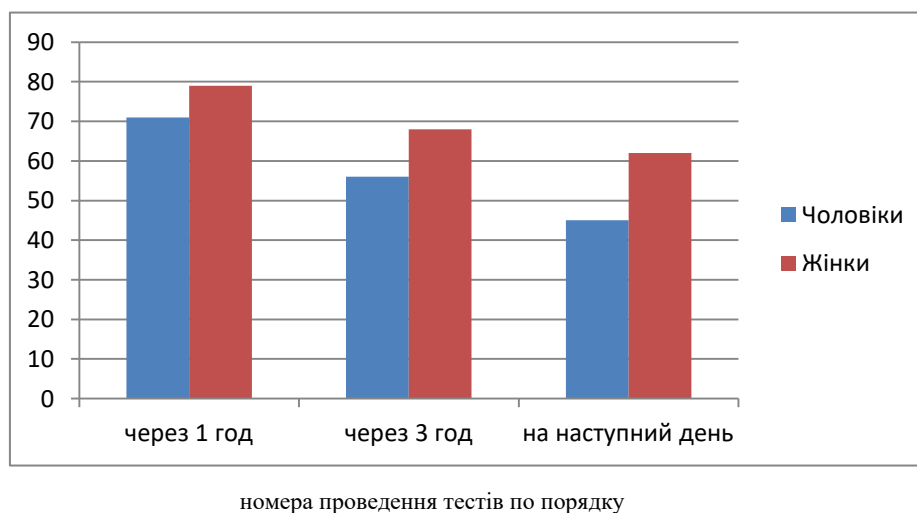


Рис. 10 Результати чоловічої та жіночої груп, проведені з різними часовими рамками, у порівнянні.

### 2.3. Тест на запам'ятовування

Цей тест покликаний визначити рівень вашої пам'яті, її обсяг та здатність до запам'ятовування текстів. Уважно прочитайте наступний текст 1 раз (або попросіть когось прочитати його вголос). Потім запишіть основний зміст тексту. Ви можете скорочувати пропозиції, головне, щоб при цьому не втрачався сенс.

«Я виїхав верхи на коні (1), розраховуючи прибути на місце до дев'ятої години (2, 3). До цього часу всі дванадцять мисливців зберуться у сторожці (4, 5). Погода несподівано змінилася (6), почалася холодна злива (7). Через чотири години шляху кінь почав спотикатися (8, 9). Раптом із трави випурхнуло сім куріпок (10, 11). Не зволікаючи ні секунди (12), я вистрілив зі своєї рушниці (13). Кінь здригнувся (14). Підстрелених птахів я підібрав (15). На зустріч із друзями-мисливцями я приїхав зі здобиччю (16)».

Інструкція:

Числа в дужках позначають одиниці чи числа, що зустрічаються у тексті. За відтворення кожної одиниці (1, 2, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 14, 15, 16) поставте собі 1 бал. За відтворення кожного числа (3, 4, 8, 11, 12) – 2 бали. Підрахуйте загальну суму балів.

Результати тесту:

Якщо в результаті ви набрали 17-21 бал, рівень вашої пам'яті дуже високий. Вам не важко виділити головне в оповіданні співрозмовника, запам'ятати час і місце призначеної зустрічі або номер телефону.

Якщо ваш результат – 8-16 балів, ваша пам'ять розвинена добре. Ви можете відрізнити головну інформацію від другорядної та загалом зрозуміти, про що йдеться.

>7 балів. Якщо така сума балів не пов'язана з тим, що ви втомилися або відволікали, рівень вашої пам'яті дійсно невисокий. Через кілька хвилин після розмови ви не можете згадати, що вам говорили. Через забудькуватість ваші

обіцянки часто залишаються невиконаними.

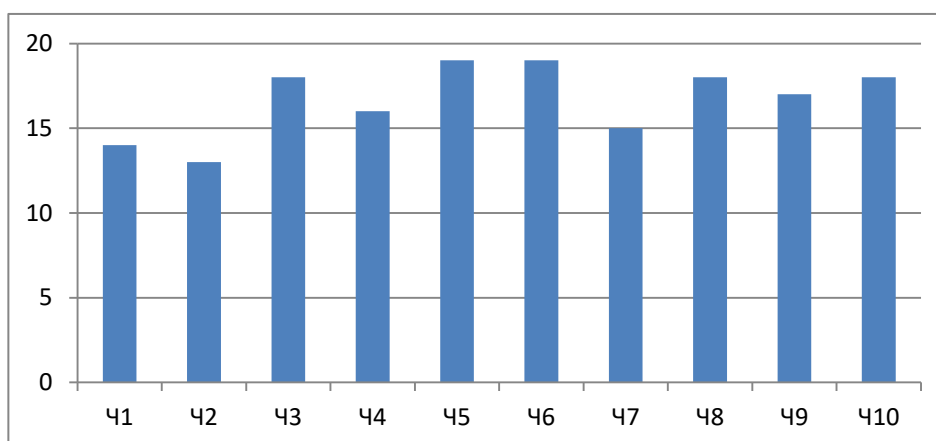
#### 2.4. Обробка та аналіз результатів, отриманих в результаті тестування

Даний тест був проведений за допомогою людей, які погодилися взяти участь у даному тесті, різних вікових груп, різних професій, у кількості 10 осіб чоловічої статі та 10 осіб жіночої статі.

Текст тесту прочитувався один раз перед групою, роздільно чоловічою та жіночою, потім кожен бере участь писав які запам'яталися одиниці та числа на папері, що було зафіксовано тим, хто проводив тест у відповідних картках (див. Додаток 2) із зазначенням імені та статі досліджуваного.

Наведемо результати виконання тестів чоловічою групою (у гістограмі наведено суми балів кожного учасника, при тому що за кожен відтворену смислову одиницю нараховувався один бал, а за число - 2 бали).

Набрані бали



Учасники тексту

Рис. 11 Результати тесту чоловічої групи

З отриманих даних видно, що середній бал чоловічої групи дорівнює 16,7, що свідчить про хороший розвиток пам'яті, про можливість відрізнити головну інформацію від другорядної та загалом зрозуміти, про що йдеться.

Тепер наведемо аналогічну гістограму (рис.12), отриману під час роботи з жіночою групою:

Набрані бали



Учасники тексту

Рис. 12 Результати тесту жіночої групи

Отриманий середній бал жіночої групи - 17, що вказує на високий рівень пам'яті, про здатність виділити основне в оповіданні співрозмовника, запам'ятати час та місце призначеної зустрічі або номер телефону.

Порівняємо тепер підсумкові суми (всіх учасниць та учасників тесту) у наступній гістограмі (рис. 13):

Сума балів, отриманих

всіма учасниками групи

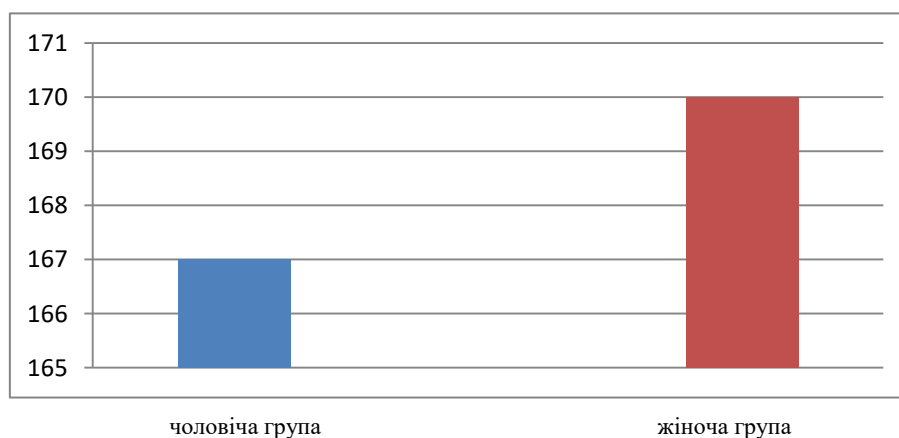


Рис. 13 Результати чоловічої та жіночої груп по висновкам тесту.

Висновки до другого розділу.

Було проведено низку тестів за зазначеною методикою О.Р. Лурії за допомогою людей, що погодилися взяти участь у даному тесті, різних вікових груп, різних професій, у кількості 10 осіб чоловічої статі та 10 осіб жіночої статі.

Експеримент проводився у два етапи, перший на перевірку короткочасної пам'яті, другий – на перевірку довготривалої. Результати вказувалися у картках (Додаток 1). Потім цифрові дані, отримані в ході експерименту, були оброблені і представлені у вигляді графіків і гістограм.

За результатами, отриманими під час експерименту з методики О.Р. Лурії видно, що показники довготривалої та короткочасної пам'яті у жіночої групи кращі.

Також було проведено ряд тестів на запам'ятовування за допомогою людей, які погодилися взяти участь у даному тесті, різних вікових груп, різних професій, у кількості 10 осіб чоловічої статі та 10 осіб жіночої статі.

Результати експерименту вказувалися у картках (Додаток 2). Потім цифрові дані, отримані в ході експерименту, були оброблені і представлені у вигляді графіків і гістограм.

За результатами, отриманими під час експерименту на запам'ятовування видно, що результати жіночої групи краще. І, відповідно, короткочасна пам'ять та довготривала у жінок краще, ніж у чоловіків.

Отже, виходячи з цих двох тестів, можна вважати, що короткочасна та довготривала пам'ять у жінок краще розвинена.

Проте, пам'ять людини можна тренувати і розвивати, можна вдосконалити свою пам'ять і навчитися чудово запам'ятовувати, при цьому, винятково необхідна умова - відсутність пошкоджень чи розладів пам'яті.

Психічно і фізично здорова людина в змозі розвивати свою пам'ять до такої межі, щоб без труднощів запам'ятати потрібну інформацію за нетривалий

проміжок часу і більше, ніж він робив це раніше. Для цього потрібно знати закономірності пам'яті і методи раціонального запам'ятовування.

Для досягнення мети, щоб виробити ті чи інші методи запам'ятовування, людина мусить спостерігати за самим собою і визначити, який тип пам'яті у неї домінує. Вся справа в тому, що одні обличчя добре запам'ятовують прочитане або побачене (зоровий тип), інші неухильно зобов'язані перш прослуховувати, що необхідно запам'ятати (слуховий тип), третім - зробити запис або промовити вголос (руховий тип). Покращуючи пам'ять, необхідно добре тренувати не ту специфіку, яка вже досить розвинена, а іншу. Скажімо, людям, відмінно запам'ятовуючим прочитане, необхідно одноразово вчити себе сприймати матеріал на слух. У кожному матеріалі, той, що потрібно запам'ятати, потрібно виділити основне і другорядне. Це підвищує продуктивність запам'ятовування і додається зусилля волі. Осмислене ставлення до процесу запам'ятовування, зусилля пам'яті при запам'ятовуванні - значущі дані наполегливого фіксації отриманої інформації.

До числа прийомів, що сприяють кращому і стрімкому запам'ятовуванню, можна віднести визначення внутрішньої конструкції, що запам'ятовується і осмислюється того, які образи, думки і почуття він пробуджує. Все це суб'єкт робить, задавши самому собі навідні запитання за матеріалом, що необхідно запам'ятати і сам же даючи відповіді на дані питання. Досить лише призначити і поступово дати відповіді на ці питання, щоб відповідний матеріал запам'ятався.

Зрідка також потрібно якесь число, раз механічно, зайвий раз повторити матеріал, щоб він міцніше запам'ятався. Процес запам'ятовування, виступає нічим іншим, як система придатних життєвих звичок, сформувавши їх колись і дотримуючись їх безперервно, можливо надовго або назавжди звільнити себе від проблем, які безпосередньо пов'язані із запам'ятовуванням.

Ці проблеми, в свою чергу, з'являються через відсутність у суб'єкта схожих життєвих звичок. У дитячі роки життя, коли ще досить потужні

мимовільна, безпосередня і механічна пам'ять, значні проблеми пам'яті, як правило, не виникають. Втім у великого числа дорослих людей з віком вони неминуче з'являються.

Основне, про що потрібно подбати заздалегідь, запам'ятовуючи певний матеріал, це - виявити (виробити, засвоїти) який-небудь досить результативний прийом, за допомогою якого в потрібний час можна буде відносно легко і швидко згадати даний матеріал.

Відтворення або згадка матеріалу - це, мабуть, особливо важкий мнемічний процес. Людина зрідка може запам'ятовувати і навіть зберегти у своїй пам'яті необхідний матеріал, але в такому випадку буде не в змозі в потрібний момент часу без праці і без помилок його відтворити через слабкий процес пригадування.

Для покращення пам'яті можна використати такі 4 методики:

- Таблиці Шульте. вона відноситься до одного з ефективних способів оцінки концентрації уваги, стану психічної стійкості. Ця таблиця врозвиває стійкість та обсяг уваги, ефективність самостійних зусиль, психічну стійкість, розвиває швидкість переміщення погляду при орієнтовно-пошукових рухах очей.

- Метод Айвазовського. Він подібний до таблиці Шульте. Вам потрібно вибрати будь-який пейзаж чи інтер'єр, дивитися на нього протягом декількох хвилин, запам'ятати все до найдрібніших деталей, а потім відтворити. Для кращого ефекту можна відповідати із заплющеними очима. Щоб використовувати цю техніку, можна запам'ятовувати не лише краєвиди. Ви можете подивитися на людину — колегу, друга чи навіть незнайомця у громадському транспорті, — запам'ятати деталі його одягу, аксесуари та інші особливості, заплющити очі та подумки описати, як він виглядає, у всіх подробицях.

- Медитація. Для тренування короткочасної пам'яті добре підходять медитації. Такого висновку дійшли фахівці університетів Каліфорнії та Огайо в

США. Після серії експериментів вчені довели, що медитації покращують концентрацію та уважність. Головне — зосередитись на одній думці і не вступати в діалог зі своїм внутрішнім «я».

- Методика короткої перерви. Суть методики зводиться до того що, щоб у процесі роботи над матеріалом іноді робити короткі перерви. Просто приглушіть світло, сядьте зручніше та насолоджуйтесь 10-15 хвилинами спокійного споглядання. Незабаром ви переконаєтесь, що пам'ять працює набагато краще.

І, звісно ж, для тренування пам'яті будуть корисні такі прості дії, як фізичні вправи, здоровий сон не менше 8 годин на добу, споживання вітамінів у вигляді фруктів та овочів, читання книг, спілкування, заучування творів, інтелектуальні ігри, вивчення іноземної мови тощо.

## ВИСНОВКИ

1. У цій роботі аналіз теоретичного матеріалу був проведений у першому розділі цієї роботи з формулюванням висновків щодо мнемічних процесів та сучасного стану їх вивчення. Були розглянуті найважливіші аспекти та наведено визначення та характеристики пам'яті та її окремих видів: короткочасної та довготривалої пам'яті, а також наведено визначення гендеру та відмінні особливості гендерних груп.

2. Також було обгрунтовано методи, відповідні меті та задачам дослідження, оскільки ця методика була запропонована засновником вітчизняної нейропсихології О. Р. Лурією та тест на запам'ятовування. Вони використовуються для оцінки стану пам'яті випробовуваних, стомлюваності, активності уваги, а також на перевірку короткочасної та довготривалої пам'яті. Тест дозволяє досліджувати процеси пам'яті, запам'ятовування, збереження і відтворення, що саме нас і цікавило в дослідженні.

3. У другому розділі наведено результати та висновки з експериментального аналізу. Було проведено ряд тестів за допомогою людей, які погодилися взяти участь у даному дослідженні, із застосуванням зазначених тестів, різних вікових груп, різних професій, у кількості 10 осіб чоловічої статі та 10 осіб жіночої статі, які виконували завдання. Результати були зафіксовані та належним чином вивчені, проаналізовані, були складені діаграми та графіки, на основі отриманих цифрових даних було проведено статистичні дослідження із застосуванням математико-статистичних методів (формул). На підставі яких було вирішено одне з завдань, а саме виявлення якісно кращих результатів у однієї з гендерних груп – жіночої, тобто було встановлено статеві відмінності короткочасної пам'яті, вони ж показані у динаміці результатів відтворення словесного матеріалу та виявлені особливості щодо відтворення тексту у осіб чоловічої та жіночої статі.

Короткочасна та довготривала пам'ять у жінок краще, ніж у чоловіків. Доказом цього були отримані шляхом вирішення наступних задач: аналіз

теоретичного матеріалу по досліджуваному об'єкту; дослідження за допомогою експерименту короткочасної та довготривалої пам'яті у жінок та у чоловіків; виявленні якісно кращих результатів у тієї чи іншої гендерної групи у вигляді статистичних методів.

Тому, згідно з отриманими даними, показники довготривалої та короткочасної пам'яті у жінок кращі в порівнянні з аналогічними показниками чоловіків.

Щодо динаміки відтворення, то з'ясувалося, що у чоловіків з часом значно погіршуються показники, вони швидше і більше забувають інформацію. В той час як у жінок хоч і є тенденція до спаду, але вони більш точно відтворювали інформацію навіть з часом.

4. За допомогою тесту на запам'ятовування було з'ясовано статеві відмінності у динаміці результатів відтворення словесного матеріалу. Так виявилось, що у осіб жіночої статі властивості відтворення тексту є вищими, аніж у чоловіків. Можливо це тому, що у жінок краще розвинена епізодична пам'ять, через що вони набагато краще запам'ятовують подробиці подій зі свого життя, наприклад, деталі розмови, або можуть швидше згадати, що сталося певного моменту минулого тижня. В той час як чоловіки легше запам'ятовують просторову інформацію, а тест мав швидше епізодичний характер.

5. Також були розроблені методичні рекомендації для покращення довільного запам'ятовування. А саме: «Таблиці Шульте», «Метод Айвазовського», «Методика коротких перерв» та медитація.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абубкірова Н.І. Що таке "гендер"? / Суспільні науки та сучасність. 1996. №6.
2. Бем С.Л. Лінзи гендера: Трансформація поглядів на проблему нерівності статей/пер. з англ. М: Російська політична енциклопедія (РОССПЕН), 2004. - 336 с.
3. Бехтерева Н.П. Магія мозку та лабіринти життя. М: АСТ; СПб.: Сова, 2007. – 349 с.
4. Вахтерів В.П. Вибрані педагогічні твори. М: Педагогіка, 1987. - 400 с.
5. Вороніна О.О. Філософія статі // Філософія: підручник / за ред. В.Д. Губіна, Т.Ю. Сидоріна, В.П. Філатова. М., 1998.
6. Геодакян В.А. Еволюційна логіка диференціації статей// Природа. 1983. № 1. С. 70-80.
7. Єрофєєва Н.Ю. Педагогіка. Вісник Удмуртського університету. Вип.2, 2009 – с.85-192
8. Здравомислова О.А., Темкіна Г.А. Соціальна конструкція гендера та гендерна система в Росії // Матеріали Першої Російської літньої школи з жіночих та гендерних досліджень «Валдай-96». М: МЦГІ, 1997.
9. Іванов В.В. Парне і непарне: Асиметрія мозку та знакових систем. М: Рад. радіо, 1978. – 184 с.
10. Ільїн Є.П. Підлога та гендер. СПб.: Пітер, 2010 – 688 с.
11. Клацкі Р. Пам'ять людини. Структури та процеси. М: Мир, 1978 -320 с.
12. Коростильова Н.М. Гендерний конфлікт як різновид соціальних конфліктів: дис. канд. Філософ. наук. Воронеж, 1998.

13. Михайлова О.О. Регулювання трудової міграції з Росії: гендерний аспект: дис. канд. соціол. наук. М., 1999.
14. Посадська А.І. Жіночі дослідження у Росії: перспективи нового бачення // Гендерні аспекти соціальної трансформації. М., 1996.
15. Рибцова Л.Л. Динаміка ціннісних орієнтацій жінок на Росії, що реформується: гендерний підхід: дис. .. д-ра соціол. наук. Єкатеринбург, 1998.
16. Рязька Т.В. Соціологічний аналіз процесу екологізації суспільної свідомості (гендерний аспект): дис. ... канд. соціол. наук. М., 1999.
17. Серов М.В. Соціокультурне значення та сенс гендера. 2007р.
18. Спрінгер С., Дейч Г. Лівий мозок, правий мозок. М: Світ, 1983.
19. Уоттерс Еге. Геном людини та епігенетика // ГЕО. 2007. №7. 3. 128-142.
20. Фрідан Б. Загадка жіночності / пров. з англ.; вступ. ст. О. Вороніної. М: Вид. група «Прогрес», «Літера», 1993. – 496 с.
21. Фрумкіна Р.М. Психолінгвістика, 2006.
22. Чекаліна А.А. Гендерна психологія: навч. допомога. м.: Вісь-89, 2006. – 256 с.

## ДОДАТКИ

### Додаток 1

Карточка по методиці

"Дослідження короткочасної пам'яті" О.Р. Лурії

№	Ім'я _____		Стать _____							
	Слово									
	башня	стрілка	вода	політ	стіл	гра	прапор	світло	верес	кошеня
1										
2										
3										
4										
5										
Разом										

## Додаток 2

### Карточка по тесту

#### «Тест на запам'ятовування»

Ім'я _____	Стать _____											
	Нараховані бали											
№ см.од.	1	2	5	6	7	9	10	13	14	15	16	Разом
Відтворення одиниці												
№ числа	3		4		8		11		12			
Відтворення і числа												
	Разом:											